

Kirjoja

Minna Santaoja^a

Eläintuotantoa ympäröivää näköestettä murentamassa

Taija Kaarlenkaski & Otto Latva (toim.)

Tunteva tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa? Vastapaino, Tampere, 2022. (382 s.)

“Taloudellisen voiton maksimoinnin ehdolla pyörivässä eläintuotannossa elämä on vain epämukava välivaihe mahdollisimman nopeaan kuolemaan tähtäävällä matkalla. Tuotantoeläin saa todellisen arvonsa vasta post mortem, kuoleman jälkeen.”

Edeltävä lainaus on Pinja Mustajoen *Tunteva tuote* -kokoelmaan kirjoittamasta artikkelista Kuviteltu, kuvattu ja todellinen tuotantoeläin (s. 365). Sitaatti kuvaa äärimmillään tehostettua eläintuotantoa, jossa jalostuksella ja kasvatusolosuhteiden optimoinnilla pyritään kasvattamaan eläimet hyödynnettäväksi mahdollisimman nopeasti (mm. Annika Lonkilan artikkeli teoksessa). Kuten kirjan artikkeleissa nostetaan esiin, eläintuotannon yhteydessä ei kuitenkaan puhuta eläimen kuolemasta vaan esimerkiksi teurastuksesta tai lopettamisesta. Kielenkäyttö on yksi tapa kätkeä eläintuotannon raadollinen todellisuus, tehdä eroa ihmisen ja muiden eläinten välille. Aktivistien kuvaamat eläinvideot ovat osaltaan tuoneet normalisoidun teollisen eläintuotannon karuuden kuluttajien nähtäväksi.

Taija Kaarlenkasken ja Otto Latvan toimittama teos luotaa monia yhteiskunnallisia ja historiallisia kehityskulkuja, jotka ovat johtaneet nykyisenlaisen laajamittaiseen teolliseen eläintuotantoon. Kehitys pientiloilta keskittyneisiin suuryksiköihin on tapahtunut nopeasti, vain muutamassa vuosikymmenessä. Samalla tuotanto ja eläimet on siirretty pois kuluttajien silmistä ja mielistä. Niinpä eläintuottajien on yhä mahdollista koettaa keventää kuluttajien omaatuntoa idyllisellä kuvastolla perhetilojen onnellisina laiduntavista eläimistä.

Tunteva tuote -kirjan nimi on suomennos sosiologi Rhoda Wilkien (2005) käsitteestä *sentient commodity*, jolla hän on Kaarlenkasken ja Latvan johdannon mukaan halunnut kiinnittää huomion tuotantoeläinten monitahoiseen asemaan rahanarvoisina tuotteina ja samanaikaisesti tuntevina olentoina. Teoksen artikkelit on kirjoittanut monitieteinen joukko historiantutkijoita, yhteiskuntatieteilijöitä sekä kulttuurin ja taiteen tutkijoita. Eri näkökulmista eläintuotantoa tarkastellessaan artikkelit muodostavat tuhdin tietopakettin, josta löytyy uutta tietoa myös aiheeseen entuudestaan tutustuneelle lukijalle.

Kirjan artikkelit on jaettu viiteen osaan, jotka käsittelevät teollisen eläintuotannon historiaa, tuotantoeläinten määrittelyä, eläimiä osana teknologista tuotantoprosessia, tuotantoeläinten kuvaamista sekä eläintuotannon kritiikkiä. Parikymmensivuiset artikkelit ovat sujuvaa luettavaa ja lähteet löytyvät kunkin artikkelin lopusta. Teos on kauttaaltaan

^a Metsätieteiden osasto, Itä-Suomen yliopisto, minna.santaoja@uef.fi

sujuvaa suomen kieltä ja huolellisesti toimitettu; en muista paikantaneeni lukiessa lainkaan helposti huomion vieviä kirjoitusvirheitä. Teosta onkin helppo suositella monista taustoista tuleville lukijoille ja sen soisi tavoittavan laajan yleisön.

Yhteiskunnallinen keskustelu eläinten asemasta on viime vuosikymmeninä voimistunut erityisesti ilmastonmuutoskeskustelun myötä. Lihan ja maidon tuotanto on nostettu esiin merkittävänä päästölähteenä ja niiden vähentäminen keinona päästöjen leikkaamiseen. Kasvissyönti on valtavirtaistunut, mutta keskustelussa maatalouden ympäristövaikutuksista itse eläin on jäänyt sivuosaan. Sami Torssonen kirjoittaa luvussa Eläin pääomana, kuinka eläintutkijat peräänkuuluttavat esimerkiksi kriittistä reflektiota, mutta harvoin yhteiskunnan perustavanlaatuista muuttamista. Torssonen kritiikki osuu muun muassa kirjalle nimen antaneen Wilkien ajatteluun. Torssonen mukaan eläintutkimus kaipaisi radikaalimpaa otetta, joka etsisi keinoja sovittaa yhteen eläinten tuntoisuus ja tuotanto osana laajempaa yhteiskunnallista muutosliikettä.

Heidi Kurvinen ja Niina Kuorikoski käyvät artikkelissaan läpi suomalaisen eläinsuojelun ja eläinaktiivisuuden historiaa ja osoittavat, että eläinoikeuskeskustelu on luultua vanhempaa alkuperää. Suomessa keskustelu eläinten oikeuksista on liitetty 1990-luvun aktivismiin ja muun muassa niin sanottuihin kettutyttöihin, mutta kirjoittajat osoittavat, että keskustelua eläinten asemasta on käyty jo 1970-luvun lopulta alkaen. Keskustelu eläinten oikeuksista liittyi kirjoittajien mukaan uusien yhteiskunnallisten liikkeiden nousuun 1970- ja 80-luvuilla ja jo tuolloin eläinkysymys näyttäytyi intersektionaalisenä, osana laajempaa ympäristöliikettä, rauhankysymystä ja feminisimiä.

Tunteva tuote -kirjan artikkelit käsittelevät pääasiassa ruoantuotannossa käytettäviä eläimiä, mutta kirjassa on luku myös turkistuotannosta ja toinen rotukoiraantuotannosta. Kiinnostavana yksityiskohtana Liisa Kaski ja Otto Latva kirjoittavat, kuinka liikemetsästyksen seurauksena tapahtunutta turkiseläinten katoamista käytettiin argumenttina turkistarhauksen vakiinnuttamiselle Suomessa 1900-luvulla. Turkistarhauksen ajateltiin siis estävän turkiseläinten sukupuuttoa, mutta sen seurauksena käsitys turkiseläimistä muuttui merkittävästi; eläin alettiin nähdä villin ja viekkaan ketun sijasta tuotteena ja “kuolleenahkana”. Turkistarhauksen osalta eläinaktiivisuus on saanut aikaan merkittäviä muutoksia yhteiskunnallisissa asenteissa, ja tänä päivänä jo valtaosa suomalaisista vastustaa nykyisen kaltaista turkistarhausta (Helsingin Sanomat 2022).

Lemmikkieläimiä ei ole tavattu mieltää tuotantoeläimiksi ja osaksi eläintuotantoa samalla lailla kuin länsimaissa ruokana käytettäviä eläimiä. Ate Tervonen käsittelee artikkelissaan Tuotteena ihmisen paras ystävä rotukoiraantuotantoa ja sen ihmiskeskeisiä standardeja ja tuo näin lemmikit osaksi tuotantoeläin keskustelua. Lemmikkien pito on ollut ympäristönäkökulmasta tähän saakka enemmän tai vähemmän tabu; oikeutta “ihmisen parhaaseen ystävään” ei ole haluttu kyseenalaistaa vaikka jo lemmikinruokabisneksen ekologinen jalanjälki on huomattava (Alexander ym. 2020), ja kuten Tervonen nostaa esiin, lemmikkienkään olot eivät usein ole kovin lajinmukaiset.

Eläintuotannon ympäristövaikutukset eivät rajaudu ainoastaan ilmastovaikutuksiin, vaan eläintuotannolla on merkittävä rooli luonnon monimuotoisuuden tuhoutumisessa. Biodiversiteettiä voidaan mitata ja arvioida monin tavoin. Keväällä 2023 huomiota sai Greenspoonin ja kumppaneiden tutkimus, jossa laskettiin luonnonvaraisten nisäkkäiden biomassaa ja verrattiin sitä ihmisten ja tuotantoeläinten biomassaan. Tutkijat saivat luonnonvaraisten maa- ja merinisäkkäiden yhteismassaksi noin 60 miljoonaa tonnia. Luku kalpenee ihmisten (390 Mt) ja kotieläinten (630 Mt) globaalien biomassan rinnalla. Tutkimuksen mukaan pelkästään lemmikkikoirien biomassaa (20 Mt) on jo yhtä suuri kuin kaikkien villien maanisäkkäiden yhteensä, ja kotikissojen massa (2 Mt) lähes kaksi kertaa niin suuri kuin afrikannorsujen. Villit eläimet ovat ihmisen dominoimassa maailmassa todella ahtaalla.

Tunteva tuote -kirjan esimerkit niin historiasta kuin nykyhetkestä kuvaavat pysäyttävästi, kuinka äärimmilleen tuotteistettua eläintuotantoa ja eläimet ovat. Taina Syrjämää kirjoittaa, kuinka 1800-luvulla teollistumisen läpimurron aikana

“eläimiä käytettiin raaka-aineena elintarvikkeiden obella moniin muihin kuluttajille markkinoituihin tuotteisiin. Teollisuus puolestaan tarvitsi koneiden ja laitteiden pyörittämiseen ennennäkemättömiä määriä voitelasvoja ja nahkabihnoja. Tehostavassa maataloudessa oli kasvava kysyntä lujjaholle lannoitteena.” (s. 44.)

Syrjämaa kirjoittaa artikkelissaan mielenkiintoisella tavalla, kuinka muun muassa karjanäytelyitä speaktaakkelina käytettiin eläintuotannon legitimointiin ja kulutuksen glorifointiin.

Tuotantoeläimet eivät ole vain ruokaa, vaan läsnä monin näkymättömin tavoin yhteiskunnassa. Ihminen ja eläin on erotettu toisistaan niin täydellisesti, että ihmisen läsnäoloa eläintuotannossa ei juuri edes tarvita, kun esimerkiksi robotit hoitavat lehmien lypsämisen. Pisimmälle on Kaarlenkasken mukaan automatisoitu broilerintuotanto, jossa ihminen lähinnä seuraa tietokoneelta rehun- ja vedenkulutusta sekä kasvatushallin kosteutta ja lämpötilaa. “*Teurastuspainoon kasvaneet broilerit keräillään koneellisella poimurilla kuljetusmoduuleihin, joten kymmenientuhansien lintujen toimittamiseen teurastamolle tarvitaan vain muutamia työntekijöitä.*” (s. 210.)

Eläintuotannon kritiikin on tarkoitushakuisesti tulkittu kohdistuvan tuottajiin, jolloin se ymmärrettävästi herättää vastustusta ja huolta elinkeinosta ja toimeentulosta. Eläintuotannon ongelmallisuus istuu kuitenkin syvällä yhteiskunnan rakenteissa ja jättää ahtaalla olevat tuottajatkin vain systeemin pelinappuloiksi. Eläintuotanto on monin tavoin kestävyysmurroksen ytimessä ja muutos on jatkuvasti käynnissä, vaikkakin hitaasti. Muutoksen aikaansaamiseksi tarvitaan Kaarlenkasken ja Latvian mukaan monitieteisiä tutkimusasetelmia. Yhtä lailla tarvitaan jatkuvaa yhteiskunnallista aktiivisuutta eläintuotantoa ympäröivän näköesteen murenttamiseksi.

Kuten Mustajoki artikkelissaan kirjoittaa, kanasuikalepaketissa ei ole varoitustekstiä eläintuotannon epäkohdista. Entä jos olisikin? Näemmekö vielä päivän, jolloin tupakka-asteissa terveysvaikutuksista varoittavien kuvien tapaan jauhelihapaketissa on oltava kuva teurastamossa verisenä riippuvasta naudan ruhosta, ja kananmunapaketissa kuva munantuotannossa tarpeettomina elävinä murskatuista kukkotipuista? Olisiko kuvilla vaikutusta kulutusvalintoihin, vai olemmeko turruttaneet itsemme sokeiksi eläinten ahdingolle?

Lähteet

- Alexander, P., Berri, A., Moran, D., Reay, D. & Rounsevell, M. (2020) The global environmental paw print of pet food. *Global Environmental Change* 65. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102153>
- Greenspoon, L., Krieger, E., Sender, R., Rosenberg, Y., Bar-On, Y.M., Moran, U., Antman, T., Meiri, S., Roll, U., Noor, E. & Milo, R. (2023) The global biomass of wild mammals. *PNAS* 120(10) e2204892120. <https://doi.org/10.1073/pnas.2204892120>
- Helsingin Sanomat (2022) Kysely: Valtaosa suomalaisista vastustaa nykyisen kaltaista turkistarhausta. <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009225475.html>>. 8.5.2023.
- Wilkie, R. (2005) Sentient commodities and productive paradoxes: The ambiguous nature of human-livestock relations in Northeast Scotland. *Journal of Rural Studies* 21 213-231. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2004.10.002>